

1. Základy diskurzívnej analýzy alebo čo sa píše medzi riadkami?

Čo by vám mala dať táto kapitola?

- vedomá práca s kategóriami a šablónami – naše myslenie prirodzene používa šablóny a kategórie, zjednodušujeme si tým vnímanie reality.
- čo je to diskurz, ako je rámovaný a aké má pravidlá
- čo je to kritická analýza diskurzu – ako “čítať” medzi riadkami, v akom kontexte text vzniká, akú pozíciu autor zaujíma
- ako nazerať medzi riadky

Obr. 1 a 2, zdroj: Wikimedia Commons

Tieto obrázky možno poznáte. Sú možno až príliš názornou vizualizáciou “šablón”, aké na realitu z najrôznejších dôvodov (čas, zdroje, neznalosť, zaužívané pravdy, osobné presvedčenie, a i.) kladú médiá. Takéto šablóny vytvárajú výsek reality správ, ktoré púšťame medzi ľudí, a tak prenesene formujeme aj realitu nášho publika. To je súčasť toho, o čom už pred desaťročiami ako o formovaní reality písal Marshall McLuhan vo svojej prelomovej knihe *Ako rozumieť médiám* (1964). No a teraz si predstavme, že také šablóny máme aj sami v sebe. Väčšinou si to ani neuvedomujeme, ale ovplyvňujú aj to, čo a ako si myslíme a čo ako novinári vytvoríme.

Pre lepšiu predstavu najprv začnime čímsi jednoduchším. Nazvime si to **rozmerom** šablóny. Dobre si prečítajte nasledujúce dva krátke texty - oba sa týkajú rovnakej tém a sú aj podobne dlhé.

Nezamestnaní Rómovia podľa Roberta Fica vyciciavajú štát

Rómovia na Slovensku majú podľa poslednej správy Inštitútu finančnej politiky pri ministerstve financií nízke zastúpenie na trhu práce. Inštitút sa pritom odvoláva na prieskum, ktorý realizoval Rozvojový fond OSN. Tento prieskum ukázal, že z Rómov v aktívnom veku pracuje len 30 percent. Môžu tak tvoriť záťaž pre sociálny systém krajiny.

Na margo ľudí bez práce, no s dôrazom na Rómov, reagoval v januári tohto roka aj premiér Robert Fico. „Máme kategóriu ľudí, a nehovorím len o Cigánoch, ktorá nechce pracovať, zneužíva sociálny systém. Zakročíme proti ľuďom, ktorí vyciciavajú tento štát," povedal premiér počas vystúpenia v RTVS. Podľa vyššie spomínaného prieskumu pritom až 87 percent Rómov už beztak žije v relatívnej chudobe.

Podľa Inštitútu finančnej politiky s nezamestnanosťou Rómov súvisí ich nízka kvalifikácia, keď 77 percent z nezamestnaných Rómov nemá žiadnu kvalifikáciu. Dokladá to aj fakt, že v okresoch, v ktorých tvoria Rómovia vysoké percento populácie, dosahujú žiaci v priemere najhoršie výsledky. Mnohí z nich "prepadnú" už v prvej triede základnej školy a celkovo dosahujú najnižšiu mieru ukončenej školskej dochádzky v rámci celej krajiny, resp. absolvovania ďalších vyšších foriem vzdelávania vrátane učňovského.

Rómovia vystavení diskriminácii nemajú dosah na vzdelanie a zamestnanie

Rómovia na Slovensku majú podľa poslednej správy Inštitútu finančnej politiky (IFP) nízke zastúpenie na trhu práce, podľa údajov Rozvojového fondu OSN ich v aktívnom veku pracuje len 30 percent. Napriek tomu však podľa analýzy INESS nie sú Rómovia zďaleka najväčšími poberateľmi sociálnych dávok. Príčin tohto stavu je podľa IFP viacero.

Na adresu Rómov sa nedávno vyjadril aj premiér Robert Fico. Nepriamo ich označil za ľudí, ktorí zneužívajú sociálny systém a vyciciavajú štát. Údaje Sociálnej poisťovne však tento častý predpoklad nepodporujú. Analýza INESS z údajov Sociálnej poisťovne zistila, že najväčšími poberateľmi zďaleka nie sú veľké rómske rodiny, ale jednotlivci, čo odporuje zaužívanej predstave. Samotní Rómovia si mnohokrát na sociálne benefity siahnu len v obmedzenej miere a 87 percent z nich žije v relatívnej chudobe (oproti 12,6 celkovej populácie).

Podľa IFP s nezamestnanosťou Rómov súvisí predovšetkým diskriminácia vo vzdelávaní a na trhu práce. Príkladom sú napríklad nedávne zistenia, že v okrese Spišská Nová Ves, v ktorom tvoria Rómovia vysoké percento, až tretina žiakov nedokáže absolvovať prvý ročník základnej školy. Tak vysoká miera podľa odborníkov svedčí skôr o neschopnosti systému nájsť riešenie vzdelávania menšiny, nie o neschopnosti predstaviteľov menšiny prijímať učivo.

Použité zdroje:

IFP - bit.ly/analyza_soc_politiky_IFP_2017

INESS - iness.sk/mytus/

CVEK - bit.ly/nezamestnanost_Romov_a_jej_riesenia_CVEK

V čom sa tieto dva podobné texty zobrazujúce identický problém líšia? Prvý z nich operuje so základnými údajmi, ktoré hlbšie neanalyzuje, skôr vychádza z ustálených predstáv o predstaviteľoch rómskej menšiny. Druhý z nich ukazuje realitu zo širšieho uhla a nestavia na tom, čo "každý vie", ale naopak, analýzou tieto ustálené predstavy vystavuje kritike. Obrazne povedané sa mu tak do použitej šablóny zmestí viac ukazovateľov reality plastickejšie vykresľujúcich postavenie Rómov v spoločnosti - vyvrátený predsudok o "vyciavani štátu" - vid' iness.sk/mytus/ - či informáciu o neschopnosti školského systému vzdelávať už malé deti, čo ich následne odsudzuje na život v chudobe, atď. Druhý článok tak poskytuje publiku komplexnejšiu informáciu, čím otvára priestor ďalším vysvetleniam – napríklad diskriminácii – a čitateľom pomáha vytvárať si komplexnejší obraz o svete.

Toto je však iba jeden pomerne jasný rozmer analýzy – čím viac údajov čitateľovi poskytneme, tým obsažnejšia informácia sa k nemu dostane. A tým vyššia možnosť poňať prezentovanú realitu plastickejšie. Na hľadanie takýchto nie vždy zjavných rozmerov – v tomto prípade napríklad menšinovo-väčšinovej dynamiky – si je treba vypestovať citlivosť. Musíme sa naučiť inštinktívne očakávať a hľadať premenné, o ktorých existencii len tušíme, prípadne ani to nie, stačí, že vieme, že nám v mozaike informácií "čosi" možno chýba. Neskôr tento "inštinkt" v analýze vyjadríme otázkou – *čo sme sa nedozvedeli?*

No množstvo údajov, ktoré dáva šablóne podávanej publiku domnelú výšku či šírku, však nie je všetko. Informácia má aj ďalší, zložitejší rozmer, ktorý vlastne určuje celý jej charakter. Ten určujúci rozmer, ktorý určuje podstatu šablóny, by sme mohli nazvať diskurzom.

Diskurz - "pravidlá pravdy"

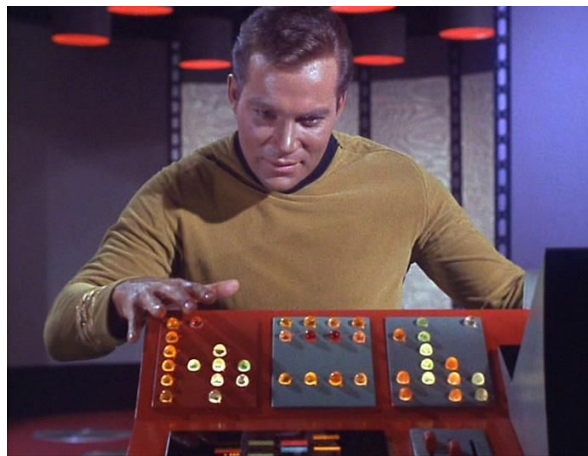
Koncept **diskurzu** má svoj pôvod v lingvistike. Preto ten dôraz na jazyk ako na základnú súčasť, ako na stavebný prvok života spoločnosti. Prvý význam, ktorý by sme mohli pojmu diskurz pripísať, je ten, že **ide o verbalizované vedenie, ktoré je zdieľané** (Giddens, 2013, s. 685, ale napríklad aj Habermas) – bez zdieľania niet komunikácie. Pojem diskurz spopularizoval francúzsky filozof a lingvista – celebrita, Michel Foucault.

No fakt, že ide o zdieľané vedenie, nie je to najdôležitejšie. "Diskurz je dialóg, pri ktorom obe strany používajú určité argumenty v rámci určitej kultúry (či epistémy). Ide o proces, ktorý vopred formuluje štruktúru debaty," napísal Foucault. Tvrdil, že **poznávanie a myslenie sú historicky podmienené a kultúrne limitované procesy**, ktoré nedokážu prekonať dejinný poriadok a určitý prístup k poznávaniu ako takému. Naše myslenie a poznávanie teda nie sú nikdy úplne slobodné a často nedospievajú k naozaj objektívnym záverom, ale postupujú v súlade s danou epistémou, v rámci určitej vopred danej štruktúry. Snaha o vybočenie z tejto epistémy je považovaná za odchýlku od normálu. Tomu, aby sme sa od normálu nevzdialili, sa pri našom myslení sami chtiac-nechtiac prispôbujeme. Moci, inštitúciám, zaužívaným zvyklostiam a pravdám. A tak prirodzene vznikajú mechanizmy kontrolujúce myslenie a

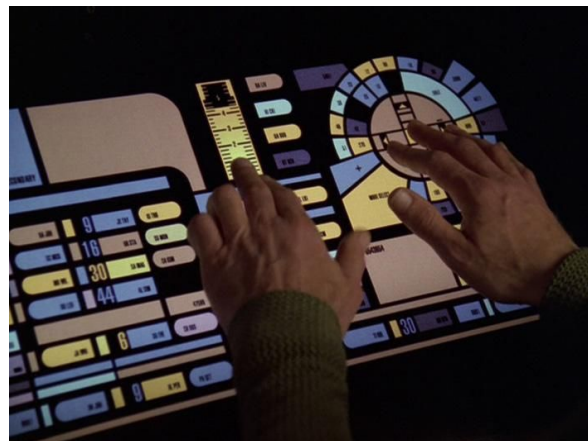
konanie ľudí, mechanizmy, ktoré ich držia vo vnútri danej epistémy, “režimy pravdy,” aké má každá spoločnosť (Foucault, 1980, s. 131).

Tou **epistémou** môžeme rozumieť určitú štruktúru, osnovu, či sieť, na ktorej je vystavané to, čo vieme, čo a ako myslíme. Stavebným materiálom sú pritom slová. Zjednodušene povedané, si ťažko môžeme predstaviť niečo, čo nevieme vyjadriť slovami. Napríklad novú farbu. V konečnom dôsledku, pri troche abstrakcie, z toho môže vyplývať, že diskurz pozostávajúci zo slov, konštruje a formuje samotný život spoločnosti. Novinárom celkom blízka predstava.

Cvičenie s “epistémami” v sci-fi

1.

2.

Na obrázkoch 1. a 2. vidíme dva ovládacie panely v jednom seriáli - ide o americký seriál Star Trek. Delia ich od seba tri desaťročia. Skúste interpretovať, čím sa obrázky od seba líšia a prečo si myslíte, že je to tak.

Možnú interpretáciu rozdielu medzi obrázkami nájdete v poznámke pod čiarou¹

Foto: Wikimedia Commons

Ak pritom túto charakteristiku diskurzu vnímame v kontexte s jednou zo základných sociologických poučiek, tzv. **Thomasových teorémou** – **ak je určitá situácia (nemusí byť reálne, pozn. autora) ľuďmi definovaná ako skutočná, stáva sa skutočnou vo svojich dôsledkoch** – tak je možné prijať tézu, že štruktúrovaním našej predstavy o svete diskurz ten svet naozaj formuje.

“Diskurzy vytyčujú okolo subjektov hranice, ktoré limitujú to, čo o subjektoch môže byť **rozumne** (podčiarknuté a zdôraznené autorom, pozn.) povedané.” (Giddens, 2013, s. 685). Diskurz tak vopred určuje štruktúru a okraje debaty, určuje podmienky a pravidlá vytvárania pravdy. Definuje tak to, ako a čo si myslíme a najmä čo si vlastne myslieť “môžeme”. Niektoré myšlienky sú napríklad brané ako automaticky správne, nikomu ani nenapadne ich spochybňovať. A ak to predsa len spraví, je to považované za prinajmenšom nerozumné.

Skúsme si to predstaviť v historickej polemicknej perspektíve. Ak dnes považuje väčšina z nás existenciu dnešného socioekonomického usporiadania – nazvime si ho pre zjednodušenie kapitalizmom – za čosi prirodzené, slovami politmarketingovej kampane železnej lady Margaret Thatcher: “There Is No Alternative”, v minulosti považovala väčšina za prirodzené vtedajšie usporiadanie – feudalizmus. A keby sme siahli po prameňoch z antického Grécka či Ríma, tak by zas väčšina nenachádzala alternatívu k svojmu vtedajšiemu systému. Veď kto by si už vedel predstaviť život bez otrokov, no nie? V tej dobe bolo prinajmenšom nerozumné či naivné, v krajnom prípade až nebezpečné, myslieť si opak.

Čo z toho vyplýva? To, že logika dejín hovorí, že ak sa mohla v istom momente presadiť systémová alternatíva v Starom Grécku a Ríme a neskôr podobne tak vo feudalizme, nie je dôvod si myslieť, že sa by nemohla objaviť aj v kapitalizme. Uvažovať tak však znamená vybočiť zo zaužívaného diskurzu.

Skúste si to predstaviť v praxi – také malé logické cvičenie. Čo sa stane, ak túto tézu o možnej systémovej alternatíve ku kapitalizmu niekto vysloví verejne? Ako napríklad teraz autor týchto riadkov. Čo sa s ním stane? V mnohých prípadoch bude obratom považovaný za prinajmenšom nerozumného, v horšom prípade za marxistu či komunistu so všetkými negatívnymi konotáciami, ktoré tieto prívlastky nesú. Hoci by aj tú tézu otvoril v čisto polemickej rovine, ako práve teraz, tým prívlastkom a možnému viac či menej vedomému odsúdeniu by sa nevyhol.

---

¹ Na obrázkoch 1 a 2 vidíme dva ovládacie panely v jednom seriáli. Delia ich od seba tri desaťročia a iná štruktúra - epistéma -, na ktorú mohli tvorcovia “vešať” slová. V čase, keď vesmírom lietala loď Enterprise, si tvorcovia seriálu nepredstavovali dotykové displeje. V kurze boli mihotavé tlačidlá a budíkové merače – dotykový ovládač nemali ako pomenovať ani zaradiť. Prítomnost' zostrojiti' falošný dotykový panel by po technickej stránke nepredstavovalo žiaden problém ani v 60-tych rokoch. V čase Voyageru sa už vývoj ovládacej techniky pohol vpred, dotykové mobily síce ešte neprišli, no dotykové displeje už v hi-end oblasti nechýbali. A dostali sa samozrejme aj do sci-fi. No stále vidíme, že si tvorcovia nepredstavovali viac, než to, čo ich skutočne obklopovalo.

Ten dotyčný by totiž vybočil z aktuálne uznávaného, zaužívaného diskurzu. A také "vybočenie" v nás vzbudzuje pocit nepohodlia – to, čo sme pri Foucaultovi nazvali mechanizmami kontroly, či režimami pravdy. A práve aj o tom je diskurz a diskurzívna analýza, ku ktorej sa pomaly dostávame a ktorá by nám mohla pomôcť si tieto režimy pravdy uvedomovať, a tak ich, obrazne povedané, nachádzať aj medzi našimi vlastnými riadkami. **To myslenie pomedzi riadky niekedy takmer bolí, ide totiž neraz proti nášmu presvedčeniu a zaužívaným pravdám.**

Diskurzívne rámce – "pečiatky moci"

No ešte predtým si musíme predstaviť čosi, čo sa nazýva **diskurzívnym rámovaním**. Takéto diskurzívne rámovanie je totiž súčasťou každej komunikácie a teda aj mediálnej prezentácie, dalo by sa povedať, že vlastne prepája diskurz s médiami.

O čo ide? Ide o zasadenie diskurzu a jeho prvkov do určitého kontextu pojmov a symbolov postavených na tom, čomu ľudia rozumejú, čo im je jasné akoby samo od seba. Sú tým, čo nám umožňuje pomyselne si odpovedať na otázku "Čo sa to tu deje?" (Goffman 1986: 46). Dávajú diskurzu štruktúru a význam.

Goffman vypíchal ešte dva aspekty rámovania. Jedným z nich je princíp, ktorý vyjadruje tento citát "pozorovatelia aktívne premietajú svoje referenčné rámce na svet v ich bezprostrednom okolí" (Goffman 1986: 39). **Na existujúci svet si tak premietame svoje predstavy o ňom**. Príkladom je naše videnie Orientu – obraz, ktorý o ňom máme, sme si vytvorili sami (sami v zmysle spoločnosti, v ktorej žijeme), Aladin, 1000 a 1 noc, vodné fajky a háremy, a v zásade úplný opak nás v Európe, éterický, tajomný, no zaostalý a nespoľahlivý, zo svojej orientálnej prapodstaty nevhodný na demokraciu ani ľudské práva. Rozprávka či tragédia nezodpovedajúca realite – čo nám však často nevádi pri podávaní správ z Blízkeho východu, vychádzajúc práve z takto orámovaných východísk. A podobne pristupujeme aj k rámovaniu iných častí sveta. Druhý dôležitý aspekt pri rámovaní je, že **podobne ako samotný diskurz, nebývajú rámce využívané vedome**. Ak v nich žijeme, ani si ich neuvedomujeme. Presne ako s rámovaním Orientu.

Ale presuňme sa do praktickejšej roviny. Podľa Roberta Entmana rámovanie znamená "vyberať aspekty vnímanej reality a robiť ich tak v rámci komunikovaného textu (textom nie je myslený len písaný text, pozn. autora) viditeľnejšími, a tým podporiť určité zadefinovanie problému, jeho kauzálnu interpretáciu, morálnu evalváciu a/alebo zvažovanie odporúčaní spojených s opisovanou otázkou" (Entman 1993: 52), predstavuje "pečiatku moci" (Entman 1993: 53).

Ide teda o **výber určitých aspektov, ktoré v rámci komunikácie zdôrazníme, vďaka čomu konštruujeme vybraný úsek reality**. Inými slovami, **vedome či nevedome nasmerujeme pozornosť publika k určitým prvkom príbehov a k ich určitej konkrétnej interpretácii, čo najďalej od možných alternatívnych interpretácií**. Vidíte v tom prácu novinára? Dobre robíte.

Vyskúšať si to môžete na príklade týchto dvoch tituliek týždenníku Newsweek, ktoré zobrazujú podobnú udalosť. Skúste si sami pre seba napísať či povedať, v čom sa tieto dva obrázky líšia, akým spôsobom rámuju podávané príbehy, aké prvky zdôrazňujú, aké prvky naopak zamlčávajú a podobne. Ich možnú interpretáciu nájdete v poznámke pod čiarou².

Obr. 5 a 6. Foto: Matthew C. Nisbet, Flickr

Ale príkladov sa nájde mnoho aj dnes a u nás doma. Ak napríklad informujeme o rómskej problematike, môže to byť implicitná prezentácia Rómov ako tých, ktorí nechcú pracovať a prispôbiť sa, bez informácie, že sa nemajú kde zamestnať, vedome či nevedome počítajúc, že všetci – a teda väčšinové publikum – predsa vedia, že Rómovia pracovať nechcú, nie? Alebo pri mediálnom pokrytí utečeneckej krízy sa zas zvyknú prichádzajúci ľudia prezentovať (a teda rámoviť) ako administratívna záťaž, výzva pre políciu, či ako kríza samotná, prehliadajúc príčiny v krajinách pôvodu, čo môže v divákoch vyvolávať dojem, že utečenci sú vlastne príčinou, nie dôsledkom (Macek, 2015)³.

Mechanizmus rámovania diskurzu

Tento príklad nám prostredníctvom jednoduchej matematiky názorne ukáže vplyv rámovania na našu myseľ. Kognitívni vedci Daniel Kahneman a Amos Tversky v jednom svojom pokuse kládli respondentom takúto otázku:

² Titulky týždenníka Newsweek zobrazujú obdobnú udalosť. V prvom prípade Sovieti zostrelili juhokórejské civilné lietadlo – západné médiá udalosť okamžite označili za úmyselný útok zo strany Sovietov. V druhom prípade Američania zostrelili iránske civilné lietadlo. Médiá to prezentovali ako nešťastnú náhodu, analyzovali príčiny a udalosti sa venovali len krátko. Stačí si pritom prezrieť len hlavné titulky.

³ Výskumný tím pod vedením doktora Jakuba Maceka na Masarykovej univerzite realizoval výskum mediálneho televízneho pokrytia utečeneckej krízy. O.i. prišli k výsledku, že prichádzajúci ľudia zvyknú byť prezentovaní ako administratívna záťaž, výzva pre políciu, či kríza samotná, prehliadajúc príčiny v krajinách pôvodu, čo môže v divákoch vyvolávať dojem, že utečenci sú vlastne príčinou, nie dôsledkom - viac než 500 televíznych reportáží sa primárne príčinami nezaoberala ani jedna. Viac na stránke <http://www.hatefree.cz/blo/analyzy/1304-analyza-medialniho-pokryti-uprchlicke-krize>

“Predstavte si, že sa USA pripravuje na vypuknutie nezvyčajnej ázijskej choroby, ktorá podľa predpokladov zabije 600 ľudí. Na boj proti nej boli navrhnuté dva alternatívne programy. Predstavte si, že ich predpokladané dopady sú nasledovné:

- *Ak prijmeme program A, zachránime 200 ľudí.*
- *Ak prijmeme program B, tak je tretinová pravdepodobnosť, že sa zachráni všetkých 600 ľudí, respektíve 2/3 pravdepodobnosť, že sa nezachráni nik.*

Ktorý z programov by ste si vybrali?”

(Kahneman, Tversky 1984 citovaní in Entman 1993: 53)

Ako to dopadlo? Veľká väčšina respondentov by si vybrala program A. Neskôr otázku autori modifikovali a výsledky boli podobné. Podstatné je, že programy A a B sú identické, len ich podanie, komunikát, je inak rámovaný. Podľa Entmana tak tento príklad ilustruje, ako rámovanie – výber prvkov a symbolov – dokáže určiť, ako a či ľudia porozumejú nejakému problému, rovnako tak aj to, ako ho zhodnotia a ako na to zareagujú.

Svoje pri rámovaní zohráva napríklad aj výber respondentov - ak si pri spomínanej migračnej téme vyberáme cielene bezpečnostných analytikov, policajtov či ministra vnútra, tak situáciu zarámujeme celkom inak, než ako keď položíme otázky odborníkom, ktorí sa zaoberajú podstatou a príčinou daných javov - v tomto prípade sociológom, humánnym geografom, či odborníkom na medzinárodné právo a ľudské práva.

Informáciu môžeme taktiež rámovať aj zvoleným jazykom, výberom metafor, prirovnaní, synonym, výberom podstatných mien a ich prívlastkov či prídavných mien (napr. ruský bojovník vs. bojujúci Rus; utečenec vs. človek na úteku), používaním činného vs. trpného rodu. Rámovať tiež môžeme aj celkový podávaný naratív - napríklad naratív postavený na víťazoch a porazených, či naratív postavený na odhaľovaní nepravostí a podobne (Pew Research Centre, 1998), čo nasmeruje publikum k určitému spôsobu uvažovania o predmete informácie. Skrátka tých možností rámovania je viacero a je dôležité si jeho existenciu uvedomovať. Čo sa nie vždy deje.

Tá Entmanova “pečiatka” môže byť či už vedomá, alebo nevedomá. V prvom prípade ide napríklad o spin, PR, či marketing, v druhom o automatizované zasadzovanie situácií do konkrétnych rámcov na základe nášho presvedčenia, skúseností, postojov a názorov. Rolu pritom nehrá fakt, že nejde o objektívne skutočnosti týkajúce sa danej veci.

Dostávame sa tým vlastne k vzniku a využívaniu stereotypov. Tie sú vo svojej podstate potrebné, pomáhajú nám orientovať sa vo svete – ak vidíme pána v bielom plášti s hompálajúcim sa fonendoskopom, tak vieme, že to nie je kominár – no v určitých prípadoch sa môžu preklopiť do negatívnej roviny a predsudkov.

Cvičenie “ako (ne)rámovať?”

Predstavte si, že píšete článok o integrácii cudzincov na Slovensku. Koho by ste oslovili? Akých respondentov a prečo? Nemusíte hľadať konkrétne mená, stačí si ich určiť typologicky.

Svoj postup porovnajte s článkom, ktorý nájdete v tomto odkaze bit.ly/vzorovy_text_ramovanie.

Akých respondentov zvolila autorka článku? A akých vy? Akú atmosféru získal jej článok vďaka výberu respondentov? Kam to článok (a jeho čitateľov) nasmerovalo? Ako na vás pôsobia rozdielne “reality” v oboch textoch - vo vašom hypotetickom a texte v príklade? Ako inak by mohol článok vyzerieť, keby si autorka zvolila iných respondentov?

Kritická analýza diskurzu – čo je to?

Po vyjasnení pojmov sa dostávame ku kľúčovej časti tejto kapitoly. Kritickej analýze diskurzu. No predtým ešte jedna odbočka - vysvetlíme si najprv, prečo hovoríme o **kritickej** analýze. Max Horkheimer (predstaviteľ Frankfurtskej školy, 30. roky, Nemecko) podľa Wikipédie poznamenal, že aby mohla byť teória (akákoľvek) považovaná za kritickú v tomto zmysle tohto slova, musí sa snažiť “vyslobodiť ľudské bytosti z okolností, ktoré ich zotročujú.”

To východisko pôsobí na prvý pohľad marxisticky (vyslobodiť z okolností = zhodiť okovy – kto čítal Komunistický manifest, tak má predstavu), ale nie je to celkom tak. Marxovi to samozrejme mohlo tiež napadnúť, ale na hľadanie cesty ako ľudí/ľudstvo oslobodiť z tej či onej formy útlaku nemá patent.

Vo všeobecnosti ide o postupy, ktoré kriticky reflektujú mocenské vzťahy v spoločnosti, od miestnej úrovne po globálnu. Tými mocenskými vzťahmi je myslená aj **moc novinárov, moc, ktorá je skôr na úrovni symbolov a presvedčania, v tom zmysle, že médiá majú do istej miery potenciál kontrolovať mysle svojich čitateľov a divákov, ale nie priamo ich konanie** (Van Dijk, 1995, 10). Slovanami legendárnej štúdie Bad News od Glasgow Media Group, **novinári sú “strážcami” obsahu⁴**, ktorí zaradia do vysielania len to, čo uznajú za vhodné – rozhodujú, o čom sa diváci dozvedia (Giddens, 2013, s. 696).

Glasgow Media Group – Bad News, Bad News from Israel (a ďalšie)

V 70-tych rokoch vznikla vo Veľkej Británii, konkrétne pri univerzite v Glasgowe, výskumná skupina, ktorá si dala názov Glasgow Media Group. Od tej doby vydala pod hlavičkou “Bad News” celú sériu kultových kritických analýz mediálneho pokrývania najrôznejších tém.

⁴ Treba však podotknúť, že sa tento mocenský vzťah v poslednej dobe čiastočne naštrbil a určitú mieru moci získalo aj publikum. Platí to predovšetkým v online žurnalistike, čiastočne aj pri iných médiách. Príčinou čiastočného posunu v delbe moci je tzv. **“klikací” mechanizmus**, kedy na webe dokážu čitatelia niektoré témy rôznymi spôsobmi - napríklad zdieľaním na sociálnych sieťach - “vyklikat” až na hlavnú stránku. To môže z niektorých informácií spraviť vo svojom dôsledku “dôležitejšie” než iné. Podobne je tomu, hoci s výrazným odstupom, aj pri iných médiách, ktoré dokáže publikum ovplyvniť napríklad prostredníctvom údajov z tzv. peplemetrov v súvislosti s televíziami, či spotrebiteľskými prieskumami, ktoré si dávajú vypracovávať médiá a na ich základe predstavujú programovú skladbu tak, aby mali vyššiu konkurenčnú výhodu. Konkrétny výber podávaných informácií, ktoré je vôbec možné “vyklikat”, má však aj tak naďalej v rukách novinár.

Vôbec v prvej z nich napríklad analyzovali spravodajské pokrytie robotníckych štrajkov v 70-tych rokoch. Výskumníci prišli na to, že vtedajšie spravodajstvo bolo vedené selektívne a skreslene. Novinári napríklad často používali v súvislosti so štrajkujúcimi slová ako “ťažkosti”, “nezmyselné štrajky” a podobne, čo podľa analytikov napovedalo čosi o vnútornom presvedčení novinárov. Okrem toho autori zistili napríklad aj to, že oveľa viac správ bolo venovaných tomu, ako štrajky narušili bežný život, než príčinám štrajkov – čo mimochodom pripomína informovanie o utečeneckej kríze.

Mocenskú perspektívu vtedy u novinárov našli v ich stredostavovskom pôvode – novinárov štrajky skrátka obťažovali, nedokázali sa s problémami robotníkov stotožniť. Zároveň podľa autorov novinári podporovali názory dominantných skupín v spoločnosti, skupín, ktoré považovali štrajkujúcich za nezodpovedných a nebezpečných.

Jednou z novších analýz je Bad News from Israel. Ide o výskum televízneho pokrytia izraelsko-palestínskeho konfliktu v britských médiách začiatkom tohto milénia. A čo výskum ukázal?

Napríklad to, že Izraelčania boli respondentmi rozhovorov aj reportáží viac než dvakrát častejšie než Palestínčania, v niektorých obdobiach mali možnosť vysvetľovať svoj pohľad na dianie dokonca až šesťkrát častejšie. Zároveň izraelskú pozíciu podporovalo veľké množstvo vyhlásení amerických politikov. Tých bolo v britských médiách dvakrát viac než zástupcov z londýnskeho Westminsteru.

Zaujímavý bol aj používaný jazyk (viď už spomínané rámovanie a “pečiatky moci”). Zatiaľ čo pri obetiach na strane Izraela sa hovorilo o “masových vraždách”, “zverstvách” a “brutálnych vraždách”, pri obetiach na druhej strane sa taký jazyk nevyskytoval. Zároveň sa kládol silný dôraz na smrť Izraelčanov. Aj v čase, kedy Palestínčania zažívali najvyššie straty, sa v médiách stále objavovalo viac správ o izraelských obetiach. Straty Palestínčanov pritom boli viacnásobné.

(Giddens, 2013, s. 696-697)

Kritická analýza diskurzu analyticky prepája moc a diskurz a snaží sa pracovať so vzťahmi medzi nimi. Diskurz pritom považuje za jeden z nástrojov mocenských vzťahov a nerovností, nielen ich zrkadlo. Nejde teda o pasívny, ale naopak o aktívny prvok. **Kto má moc, ten ovplyvňuje diskurz a v konečnom dôsledku to, čo si myslíme.** Ak sa na vznik informácií pozeráme takto, zistíme, že celkom významnú rolu zohráva ideológia – opäť veľmi emotívne vnímaný pojem. Ale v podstate znamená jednoducho snahu o dosiahnutie moci toho-či oného aktéra. Samotná kritická analýza diskurzu potom už iba všetko toto aplikuje do praxe.

Teun Van Dijk, jeden z guruov tejto metódy, sa odporúča zameriavať na hľadanie dominancie. Od tej sa treba odpichnúť. Sociálna realita totiž vždy stojí na hierarchii, na podriadených a nadradených, hierarchia je všade. Ak teda chceme analyzovať, musíme sa najprv zamyslieť, kto je šéfom, kto mieša karty. Z pohľadu médií tým “šéfom” môže byť novinár, ako človek zo strednej triedy, ktorý napríklad nedokáže vnímať príčiny štrajkov robotníkov, prípadne ho priamo obťažujú, ale môže to byť aj novinár ako člen väčšinovej spoločnosti, ktorý nevníma pohľad menšiny na určité dianie, prípadne novinár ako Európan, ktorý svet reflektuje z nadradenej pozície bohatého Európana v štáte blahobytu.

Táto pozícia “šéfa” sa následne premieta do roviny diskurzu – toho čo a ako si myslíme. A odtiaľ späť do spoločnosti, kde to utvrdí danú hierarchiu. Odkiaľ sa to znovu premietne do roviny diskurzu. A tak dookola. Van Dijk vychádza z toho, že elity ako predstavitelia nadradenej sociálnej entity majú väčšie šance ovplyvňovať “verejnú myseľ” (van Dijk, 1993, s. 109). Elitami môžeme rozumieť v užšom zmysle slova práve aj novinárov, keďže sú v elitnej pozícii tých, ktorí majú možnosť určovať diskurz. A ak sa na to pozrieme globálne, tak sú to tzv. rozvinuté krajiny, globálny Sever, do ktorého patríme, kontra globálny Juh, ktorý je v podriadenej pozícii.

Neskôr už van Dijk píše menej abstraktne, keď svoju teóriu aplikuje na menšinovo-väčšinové vzťahy. Médiá sú celkom prirodzené v rukách väčšiny. To je tá hierarchia, o ktorej sme písali vyššie. Tá väčšina určuje charakter diskurzu o menšine reprezentovaný napríklad správami v novinách - väčšina určuje, ako budeme menšinu vidieť, nie aká v skutočnosti je. Ukazuje totiž menšinu len do tej miery, ako ju sama vidí, či ako ju chce vidieť. Tento vzniknutý obraz potom cez zdieľané predstavy (reprezentácie) dominantnej skupiny o etnickej menšine a vzťahoch medzi nimi, ovplyvňuje štruktúru väčšinovej dominancie.

Inými slovami, “väčšinu toho, čo majority vedia a čomu veria o menšinách, získavajú cez diskurz a komunikáciu,” (van Dijk, 1993, s. 113). A čo je tiež dôležité, je fakt, že menšiny “chce” väčšina vidieť vždy negatívne a naopak seba pozitívne. V sociológii platí pravidlo, že iné skupiny než vlastnú máme tendenciu vidieť jednodiatejšie a zároveň negatívnejšie, zatiaľ čo vlastnú skupinu vnímame ako rôznorodú a kladnú.

V praxi si to môžeme predstaviť cez výber tém a ako sú prezentované. Van Dijk ako príklad uvádza udalosti na amerických predmestiach vykonávané Afroameričanmi, prípadne v Paríži moslimami. Bývajú prezentované ako rasové nepokoje, nie ako formy protestu či odporu, zdôrazňované býva iracionálne násilie, teda stereotyp, ktorí väčšina od “nich” očakáva. Zároveň bývajú zamlčované hlbšie otázky témy – chudoba, nerovnosť, diskriminácia, policajná šikana a podobne (van Dijk, 1993, s. 118).

Protesty na predmestiach parížskych miest, rok 2005

Príklady článkov reflektujúcich nerovnosť a pohľad dotknutých:

- France braced for 12th night of riots, The Guardian, 7.11.2005, dostupné na bit.ly/priklad_1_reflexia_nerovnosti
- Rozviedka: Nepokoje vo Francúzsku spôsobila chudoba, SME, 8.12.2005 (správa vznikla pomerne dlho po začiatku udalostí, do tej doby prezentovali naše médiá najmä správy, aké nájdete nižšie), dostupné na: bit.ly/priklad_2_reflexia_nerovnosti
- Ghettos shackle French Muslims, BBC News, 31.10.2005, bit.ly/priklad_3_reflexia_nerovnosti

Články nereflektujúce nerovnosť a pohľad dotknutých:

- Nepokoje v Paríži majú prvú obeť, SME, 8.11.2005 bit.ly/priklad_1_nereflektovanie_nerovnosti
- Nepokoje v Paríži prerástli v streľbu + VIDEO, Pravda, 27.11.2005, bit.ly/priklad_2_nereflektovanie_nerovnosti

To sa potom odráža aj v schéme toho, ako informujeme – pri menšinovom spravodajstve, ale rovnako tak napríklad aj pri spravodajstve o migrácii, často vynechávame pozadie, ktoré pri informovaní o väčšine nechýba – ak sa napríklad hovorí o nezamestnanosti Rómov, obvykle sa zdôrazňuje nízka vzdelanostná úroveň (paušálne) a zamlčiava sa potenciálna diskriminácia. To by sa pri informovaní o väčšine nestalo. Prípadne, ak sa hovorí o nepokojoch na parížskych predmestiach, tak sa hovorí o etnicite, viere a násilí a zamlčiavajú sa nelichotivé socioekonomické ukazovatele či vylúčenosť komúnít. Výsledkom tak je napríklad hľadanie príčin islamského extrémizmu v islame ako viere a nie v skutočných príčinách.

Prijímateľ informácie si tak môže vytvárať pokrivený obraz o realite, čím sa diskurz ďalej šíri v rámci vyššie spomínaného trojuholníku *dominancia – diskurz – spoločnosť* a dookola. Skrátka, ak sa povie A, malo by sa povedať aj B – a je jedno, či hovoríme o menšine alebo väčšine.

Praktická časť – ako môžeme nazerať medzi riadky?

Nejde o “čistokrvnú” kritickú analýzu diskurzu, keďže do postupu vkladáme aj otázku mediálnych rámcov. Prvá časť analytického postupu sa tak zameriava skôr na naše stereotypy či predsudky, pojmy a symboly, ktoré sú “nám jasné”, druhá časť analýzy by mala zaradiť informáciu, respektíve jej autora, respondentov a publikum do širšej, globálnejšej perspektívy.

Analýza má jednoduchý postup. Pozostáva zo sady niekoľkých otázok, ktoré je možné aplikovať na texty akéhokoľvek pôvodu. Ich zodpovedanie nám môže pomôcť nájsť v texte skryté významy, premenné a rámce, mocenské vzťahy a hierarchie, vlastné stereotypy a predsudky. Skrátka identifikovať diskurz, na ktorom informácia stojí.

Zjednodušene povedané, cieľom tejto aktivity je pokúsiť sa zistiť, čo a prečo sa nachádza medzi riadkami informácie a podľa možností túto analytickú schopnosť neskôr použiť aj pri svojej práci. V ďalších kapitolách týchto učebných textov si to aj vyskúšame v praxi na niekoľkých vybraných témach. Znenie otázok nájdete v nasledujúcej tabuľke.

Skúsme nazrieť “medzi riadky”

1) KTO smerom KU KOMU hovorí – identifikácia charakteru hovoriaceho aj prijímajúceho. Z AKEJ perspektívy je podaná informácia? Prináša informácia pohľad “zobrazovaných” skupín, je im poskytnutý dostatočný priestor? KTO je autorom? A KTO je prijímateľom? Aké má prijímateľ očakávania?

2) ČO autor hovorí? S ČÍM by sa mal čitateľ stotožniť? K ČOMU ho autor smeruje? Zameriame sa o.i. aj na nadpisy, medzititulky, obrázky, výber respondentov.

3) A ČO NAOPAK NEHOVORÍ?⁵ Ktoré otázky sú zamlčované (napr. hlbší kontext k témam ako chudoba, nerovnosť, či diskriminácia)? Ktoré dôležité fakty autor nevyvedá?

4) AKO autor hovorí – analýza jazykových kategórií – detailné zhodnotenie jazyka používané na popísanie kľúčových postáv a udalostí v prezentovanom obsahu. Používa autor stereotypné vyjadrenia či predsudky? Ako sú osoby v článku predstavené, resp. opísané? Sú v spojení s nejakou kolektívnou identitou alebo kolektívnym označením? Aká je tonalita – zafarbenie, resp. tón článku, ktorý zvolil autor na odovzdanie obsahu článku?

5) POZÍCIA autora a jeho posolstva v širšom kontexte – do akého širšieho sociálneho a kultúrneho kontextu autor vložil príbeh? Do kontextu akých starších príbehov a spracovania tejto témy v minulosti a v predstavách recipientov? Do akých už existujúcich obrazov ich vkladá?

6) AKO VZNIKOL KONTEXT? Aké je sociálne/ politické/ mocenské/ náboženské/ ekonomické.. iné pozadie, na ktorom sa opisovaná situácia odohráva. Aký je smer vzťahu na osy nadriadený – podriadený v širšom spoločenskom respektíve geopolitickom zmysle?

Otázky si dobre prečítajte a pouvažujte, prečo je dôležité si ich klásť. Zamyslite sa tiež nad tým, ako by ste ich mohli použiť v praxi. Nižšie si ukážeme “ako na to”. Veríme, že neskôr si ich prvky tak trochu zautomatizujete a budete ich používať bez náročnejších myšlienkových operácií aj sami od seba. A zamedzíte tak tomu, aby ste nevedomky poskytovali neúplné, či významovo posunuté informácie svojmu publiku a formovali tak nekorektný obraz reality v jeho myšliach.

Praktické cvičenie s analýzou článku

Nižšie nájdete článok na analýzu zaoberajúci sa témou protestov na predmestiach francúzskych miest. Text bol publikovaný v Hospodárskych novinách koncom novembra 2007.

Prečítajte si ho prosím a skúste si sami vypracovať odpovede na vyššie uvedené otázky. Nájdete tak možné odpovede napríklad aj na to, či je text vyvážený, či poskytuje všetky informácie, či sa publiku čosi nesnaží podsúvať. A teda čosi, čoho by vás ako novinárov, malo zaujímať.

---

⁵ Pri tejto otázke je potrebné hľadať skryté premenné vplyvajúce na objekt či subjekt, ktorého sa daná informácia týka. K ich odhaleniu si treba vypestovať istú mieru citlivosti a predstavivosti, čo nám pomôže predpokladať - a teda úspešne hľadať a nachádzať - ich existenciu. Vo všeobecnosti však pomôže istá miera ostražitosti pred vlastným úsudkom. To znamená, že vždy, keď vám určitá informácia až príliš “sadne”, tak od nej pomyselne odkročíte a pokúsite sa spochybniť vlastné predpoklady o nej. Samozrejme to platí menej, ak ide o oblasť, ktorá je predmetom vašej expertízy - hoci aj tam hrozí, že váš úsudok odmietne odkročiť zo zabehaných myšlienkových koľají vybudovaných počas vzdelávacieho procesu, ktorý vašu expertízu formoval.

--

Prečo imigranti nenávidia Sarkozyho, Hospodárske noviny, 28.11.2007, autor: mok

Nepokoje v Paríži. Prezident napriek sprísňovaniu zákonov čelí problémom s prisťahovalcami.

Niektorí nepokojnej situácii v predmestiach Paríža hovoria len "déja vu 2005", iní, že ide o nevídaný boj mestskej gerily s mocou. Hlavné mesto Francúzska už totiž nepokoje podobné dnešnej situácii zažilo na prelome októbra a novembra 2005. Dvojtýždňové pouličné boje vtedy označili za najhoršie násilie za posledných desať rokov a viedli až k vyhláseniu výnimočného stavu v krajine.

Príbeh z Clichy-sous-Bois

Nepokoje sa na predmestí Clichy-sous-Bois po smrti dvoch mladíkov (tiež potomkov imigrantov), ktorí sa počas policajnej naháňačky ukryli v elektrickom transformátore, v ktorom našli svoju smrť. Odpoveď zo strany "problémovej" mládeže nenechala na seba dlho čakať. Na zásah polície, ktorý mal podľa nich rasistický podtext, reagovali bitkami a násilím, ktoré sa skončili 9 tisícami podpálených áut, niekoľkými zdevastovanými školami, stovkami zatknutých a jedným mŕtvym.

Francúzska vláda vtedy na naliehanie premiéra Dominiquea de Villepina prijala mimoriadne opatrenia, pretože bezpečnostné zložky strácali kontrolu nad napätou situáciou na predmestiach. Násilie upokojilo až vyhlásenie výnimočného stavu na postihnutých predmestiach. Mladým vtedy zakázali opustiť po zotmení ich domovy.

Zakročil Sarkozy

Vtedajší minister vnútra Nicolas Sarkozy, ktorého mladí s imigrantskými koreňmi nenávidia, násilnosti odsúdil a žiadal zmenu zákonov, aby sa dali ľahšie trestať mladiství kriminálnici. Davy si rozhneval tým, že ich označil za "luzu". Už ako minister žiadal prijať prísnejšie prisťahovalecké zákony.

Tak sa aj stalo – prvé zákony, ktoré sa mu po nástupe na post prezidenta podarilo presadiť, sa týkali prísnejších trestov pre mladých zločincov a testy DNA pre prichádzajúcich imigrantov.

Ešte v máji schválilo Národné zhromaždenie legislatívu, ktorá sťažuje podmienky na spájanie rodín, zavádza trojročné pobytové karty pre kvalifikovaných pracovníkov a ruší niekdajšiu automatickú legalizáciu pobytu po desiatich rokoch života vo Francúzsku, ak žiadateľ nebude mať potrebné doklady. Prisťahovalci musia okrem iného ovládať francúzsky jazyk a súhlasiť s francúzskym svetským charakterom štátu.

Zdroj: mok, 28.11.2007. Prečo imigranti nenávidia Sarkozyho. Hospodárske noviny /

www.hnonline.sk, dostupné na:

<http://dennik.hnonline.sk/svet/246018-precio-imigranti-nenavidia-sarkozyho> (12.7.2017)

Archivované na: bit.ly/SMR_kap_1_prakticke_cvicenie

Po tom, ako ste si vypracovali vlastnú analýzu, môžete si porovnať vaše "výsledky" so vzorovými "výsledkami" nižšie. V úvodzovkách ich uvádzame preto, lebo pri tomto type

analýzy neexistuje jedna konkrétna správna odpoveď. Každý z nás tak môže prísť k odlišným záverom. Podstatou je preto v tomto cvičení čosi iné. Slovami Alberta Einsteina: "Dôležité je neprestať klásť otázky".

Vzorová analýza vyššie uvedeného článku

1) KTO smerom KU KOMU hovorí – identifikácia charakteru hovoriaceho aj prijímajúceho. Z AKEJ perspektívy je podaná informácia? Prináša informácia pohľad "zobrazovaných" skupín, je im poskytnutý dostatočný priestor? KTO je autorom? A KTO je prijímateľom? Aké má prijímateľ očakávania?

Autorom je novinár zo Slovenska, prijímateľom obyvateľ Slovenska, ktoré nemá s obdobnou realitou priame skúsenosti, ale má situáciu zarámovanú ako imigrant (moslim) = problém, bez hlbšieho rozmeru. Správa je podaná z perspektívy väčšinového obyvateľa Francúzska, ktorý "čelí problémom s prisťahovalcami" a jeho zástupcovia sa snažia situáciu riešiť na exekutívnej úrovni. Druhá strana nemá priestor na vyjadrenie a nie je ani v polemickej rovine načrtnuté nejaké iné vysvetlenie než imigrácia ako taká.

2) ČO autor hovorí? S ČÍM by sa mal čitateľ stotožniť? K ČOMU ho autor smeruje? Zameriame sa o.i. aj na nadpisy, medzititulky, obrázky, výber respondentov.

Už titulok Prečo imigranti nenávidia Sarkozyho odkazuje na imigrantov, ktorí nenávidia niekoho legitímne zvoleného, teda odcudzujú sa štátu, v ktorom žijú. Čitateľ by sa mal stotožniť s vysvetlením situácie jednoduchým faktom imigrácie. Prvý medzititulok s názvom Príbeh z Clichy-sous-Bois evokuje dojem, že článok predstaví nejaký príbeh, no text povie len veľmi široké okolnosti, pri ktorých zdôrazňuje násilné reakcie rebelujúcich obyvateľov predmestia. Odtiaľ sa dostáva článok k represívnej reakcii, ktorú text de facto obhajuje predošlým popisom násilného správania. K slovu sa dostáva razantný prezident Sarkozy, ktorý prijíma antiimigračné zákony, ktoré pôsobia ako liek na riešenie situácie. Tým dáva autor rovnítko medzi imigráciu a násilie. Zatiaľ čo imigranti sú násilní, Francúzi reagujú razantne a oprávnene. Iný rozmer problematiky nie je načrtnutý.

3) A ČO NAOPAK NEHOVORÍ? Ktoré otázky sú zamlčované (napr. hlbší kontext k témam ako chudoba, nerovnosť, či diskriminácia)? Ktoré dôležité fakty autor nevyplýva?

Článok sa len veľmi okrajovo dotkne sociálneho ("Na zásah polície, ktorý mal podľa nich rasistický podtext") a úplne ignoruje ekonomický rozmer situácie. Jediným priznávaným rozmerom je imigrácia a násilie. Potenciálna diskriminácia, segregácia či celková nerovnosť v rámci spoločnosti sú ignorované.

Pozn. Práve pri tejto otázke je viac než pri ostatných dôležité odkročiť od svojho osobného presvedčenia a pokúsiť sa ho takpovediac spochybníť - schopnosť pokúsiť sa spochybníť aj svoje vlastné presvedčenie a názory je vôbec predpokladom kritického myslenia. Pomáha pritom o.i. metóda "red flags". To znamená, že ak sa nám čosi javí ako celkom jasné, samozrejmé, neraz postavené na slovách ako "nikdy" či "vždy", tak to naznačuje možnú

prítomnosť nedostatku v našom uvažovaní - napr. prítomnosť skrytej premennej, o ktorej síce nevieme, ale skresľuje výsledky nášho úsudku. Postupom času si na to dokážete vypestovať citlivosť a hľadať tieto premenné takpovediac automaticky. Tých techník, ako odhaliť, "čo sa nehovorí", je samozrejme viac - môžeme si napríklad za daných imigrantov vložiť nejakú inú sociálnu skupinu, napríklad dôchodcov či slobodné matky, a hypoteticky si predstaviť, že robia to isté čo oni - čo by mohli byť ich motivácie? Istotne nie imigrácia či chuť na násilie. Čo teda? Aj to nám pomôže hľadať možné, alternatívne odpovede a to, "čo sa v texte nehovorí".

4) AKO autor hovorí – analýza jazykových kategórií – detailné zhodnotenie jazyka používané na popísanie kľúčových postáv a udalostí v prezentovanom obsahu. Používa autor stereotypné vyjadrenia či predsudky? Sú osoby v článku predstavené, resp. opísané v spojení s nejakou kolektívnou identitou alebo kolektívnym označením? Aká je tonalita – zafarbenie, resp. tón článku, ktorý zvolil autor na odovzdanie obsahu článku?

Využíva expresívne slovné spojenia, napríklad "problémová" mládež či "Nicolas Sarkozy, ktorého mladí s imigrantskými koreňmi nenávidia". Kľúčové postavy označuje na jednej strane za násilných a "tiež potomkov imigrantov", na strane druhej za kompetentného vládneho predstaviteľa "Už ako minister žiadal prijať prísnejšie prisťahovalecké zákony. Tak sa aj stalo...". Vidieť tam môžeme stereotypy a predsudky o násilných imigrantoch a racionálnych Európanoch, delenie na my a oni. V texte môžeme nájsť celú paletu podprahových informácií, ktoré sa všetky točia okolo ústrednej tézy, že príčinou problémov je imigrácia (a nie sociálna a ekonomická nerovnosť, nedostatok integrácie, či diskriminácia).

5) POZÍCIA autora a jeho posolstva v širšom kontexte – do akého širšieho sociálneho a kultúrneho kontextu autor vložil príbeh? Do kontextu akých starších príbehov a spracovania tejto témy v minulosti a v predstavách recipientov? Do akých už existujúcich obrazov ich vkladá?

Autor je slovenský novinár, vzdialený od diania, bez hlbšej znalosti témy. S najväčšou pravdepodobnosťou je kresťan alebo neveriaci (no stále kultúrny kresťan). Tému poníma z pozície Európana, ktorý je imigrantom nadradený, sám sa stavia do opačnej pozície k nim. Obraz, ktorý prezentuje, stojí na predstave problémového imigranta – moslima – ako súčasť predstavy monolitického problematického Orientu.

6) AKO VZNIKOL KONTEXT? Aké je sociálne/ politické/ mocenské/ náboženské/ ekonomické.. iné pozadie, na ktorom sa opisovaná situácia odohráva. Aký je smer vzťahu na osy nadriadený – podriadený v širšom spoločenskom respektíve geopolitickom zmysle?

V globálnom rozmere je autor súčasťou globálneho Severu, spoločenstva bohatých rozvinutých krajín, ktoré kedysi krajiny imigrantov kolonizovali, alebo z danej situácie aspoň nepriamo profitovali (prípád Slovenska). V článku jeho pozíciu reprezentujú francúzske úrady. Imigranti sú tí, ktorí pochádzajú "odinakiaľ", z krajín globálneho Juhu. Na národnej úrovni patria autor aj francúzske orgány k predstaviteľom mocenskej väčšiny.

Závery analýzy

Článok stojí na stereotypoch a predsudkoch, zamlčovaní určitých rozmerov, či neprípustnom zjednodušení. Je prezentovaná len pozícia väčšiny, bez prihliadnutia na perspektívu menšiny. Imigranti sa prezentujú ako násilníci, pričom sa neberie do úvahy, aká časť prisťahovalcov sa zapojila, akú podporu majú vzbúrenci medzi ostatnými imigrantmi, nepoznáme sociálne a ekonomické pozadie, netušíme koľkí z nich tvoria druhú či ďalšiu generáciu imigrantov, t.j. už vlastne nejde o imigrantov.

Úlohy na zamyslenie

Skúste si na internete nájsť článok na tému, do ktorej sa vyznáte, no viete, že býva pokrývaná povrchno. Skúste si ten článok rozanalyzovať, len tak na papier (nie len v hlave!). Týmto spôsobom si môžete analytický postup ľahšie dostať do krvi.

Keď sa už zamyslíte nad témou, ktorú poznáte, skúste si predstaviť, ako asi bývajú pokrývané témy, do ktorých nevidíte. A ako je to vo vašich článkoch? Myslíte, že dostatočne zohľadňujete viaceré perspektívy tak, ako by ste to robili v téme, do ktorej naozaj vidíte? Ako by ste zaistili, aby ste tak robili?

Použité zdroje:

- Entman, R. 1993. "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm." *Journal of Communication* 43(4): 51-58.
- Foucault, M. 1980. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings*. New York: Pantheon Books.
- Giddens, A. 2013. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Goffman, E. 1986. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Macek, J. (ed.). 2015. *Stará a nová média v každodennosti českých publik* (výskumná zpráva). Brno: Masarykova univerzita.
- McLuhan, M. 1964/2001. *Understanding Media*. New York: Routledge Classics.
- Van Dijk, T. 1993. "Discourse and cognition in society". In Crowley, D. a Mitchell, D. C. 1993. *Communication Theory Today*. (pp. 107-126). Oxford: Pergamon Press.
- Van Dijk, T. 1995. "Power and the news media". In Paletz, D. (Ed.). 1995. *Political Communication and Action*. (pp. 9-36). Cresskill, NJ: Hampton Press.

- Pew Research Centre. Framing the News. The Triggers, Frames, and Messages in Newspaper Coverage. 1998. Dostupné na:
<http://www.journalism.org/files/legacy/framingthenews.pdf>

Odporúčané čítanie:

- Van Dijk, T. 1993. "Discourse and cognition in society". In Crowley, D. a Mitchell, D. C. 1993. *Communication Theory Today*. (pp. 107-126). Oxford: Pergamon Press.
Dostupné na:
<http://www.discourses.org/OldArticles/Discourse%20and%20cognition%20in%20society.pdf>
- Philo. G. a Berry, M. 2004. *Bad News from Isreal*. Londýn: Pluto Press.

Iné zdroje

- Adichie, Ch., N. 2009. The danger of a single story. TEDx talk. Dostupné na:
https://www.ted.com/talks/chimamanda_adichie_the_danger_of_a_single_story/transcript